

Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjeni viktimizacije u obitelji

Pecek - Britvić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:901508>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet
Studij psihologije

**SPOLNE RAZLIKE U ČINJENJU I IZLOŽENOSTI VRŠNJAČKOM NASILJU TE
SAMOPROCJENI VIKTIMIZACIJE U OBITELJI**

Diplomski rad

Katarina Pecek Britvić

Mentor: prof. dr. sc. Marina Ajduković

Osijek, 2011

Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjakom nasilju i samoprocjeni viktimizacije u obitelji
Gender differences in bullying, peer victimization and selfreport of family victimization

Sažetak:

Cilj istraživanja bio je provjeriti spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjeni viktimizacije u obitelji. Istraživanje je provedeno na 226 sudionika (98 dječaka i 128 djevojčica), učenika sedmih razreda. Za ispitivanje činjenja i izloženosti nasilju te viktimizacije u obitelji korištene su skale iz Upitnika za djecu o odgojnim postupcima u obitelji i odnosima s vršnjacima (ICAST). Prema dobivenim rezultatima nisu pronađene spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Također, nisu dobivene statistički značajne razlike s obzirom na spol sudionika u samoprocjenama tjelesnog kažnjavanja, tjelesnog zlostavljanja, psihičkog zlostavljanja te zanemarivanja. Nadalje, utvrđena je pozitivna povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju samo na uzorku djevojčica. Također, kod djevojčica je dobivena pozitivna povezanost psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja i sa činjenjem i sa izloženosti vršnjačkom nasilju. S druge strane, kod dječaka je utvrđena pozitivna povezanost samo između izloženosti vršnjačkom nasilju i psihičkog zlostavljanja u obitelji.

Abstract:

The aim of this research was to check gender differences in bullying, peer victimization and selfreport of family victimization. Research was conducted on a sample of 226 (98 boys and 128 girls) seventh-grade primary school students. Peer victimization, bullying and family victimization was determined using a Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST). Results have shown that there is no gender difference in peer victimization and in bullying. Also, there is no statistically significant difference between boys and girls in selfreport of physical punishment, physical abuse, psychological abuse and neglect in family. Further, results showed significant link between bullying and peer victimization, for girls. Significant connection was found for both bullying and peer victimization with psychological abuse and neglect in family, also for girls. For boys, significant connection is found only between psychological abuse and peer victimization.

Ključne riječi: izloženost vršnjačkom nasilju, činjenje vršnjačkog nasilja, viktimizacija u obitelji

Key words: peer victimization, bullying, family victimization

1. UVOD	
1.1. VIKTIMIZACIJA U OBITELJI	1
1.1.1. Definicija i oblici viktimizacije djece u obitelji	1
1.1.2. Posljedice viktimizacije u obitelji	3
1.1.3. Pregled istraživanja viktimizacije djece u obitelji s obzirom na spol djeteta	4
1.2. VRŠNJAČKO NASILJE	
1.2.1. Definicija i oblici vršnjačkog nasilja	5
1.2.2. Obilježja djece žrtava vršnjačkog nasilja	5
1.2.3. Obilježja djece koja su nasilna	7
1.2.4. Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju	8
1.3. ODNOS VRŠNJAČKOG NASILJA I VIKTIMIZACIJE U OBITELJI	9
2. CILJ ISTRAŽIVANJA	11
3. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	11
4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	11
5. METODA ISTRAŽIVANJA	12
5.1. Sudionici	12
5.2. Mjerni instrumenti	12
5.3. Postupak	13
5.3. Obrada podataka	14
6. REZULTATI	15
6.1. Deskriptivna statistika skala činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju	15
6.2. Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju	16
6.3. Deskriptivna statistika skale viktimizacije u obitelji	16
6.4. Spolne razlike s obzirom na viktimizaciju u obitelji	17
6.5. Odnos činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju i samoprocjenama viktimizacije u obitelji	17
7. RASPRAVA	18
7.1. Metodološki nedostaci i implikacije za buduća istraživanja	23
8. ZAKLJUČAK	25
9. LITERATURA	26

1. UVOD

1.1. VIKTIMIZACIJA U OBITELJI

Uloga obitelji u oblikovanju djetetove slike o sebi i svijetu oko sebe je neosporna jer svoja prva iskustva djetete stječe upravo unutar obiteljskog okruženja. Također, dinamika i kvaliteta odnosa unutar obitelji utječe na sve aspekte razvoja djeteta, uključujući i odnose sa vršnjacima.

Problem zlostavljanja djece u obitelji predmet je većeg istraživačkog interesa tek posljednjih 40-tak godina (Pećnik, 2003; Kocijan - Hercigonja i Hercigonja - Novković, 2009). Rad Kempea i suradnika „Battered Child Sindrom“ („Sindrom zlostavljanog djeteta“) objavljen 1962. godine, smatra se svojevrsnom prekretnicom u dotadašnjem ignoriranju pojave zlostavljanja djece te rezultira intenzivnim istraživanjima u tom području. Također, različite društvene promjene nastale uslijed demokratizacije društva, kao i sve veći naglasak na ljudskim pravima, a time i pravima djeteta na adekvatnu brigu i skrb unutar obitelji, stavile su problem zlostavljanja djece pod povećalo stručnjaka, ali i šire javnosti (Buljan Flander i Čosić, 2003; Kocijan - Hercigonja i Hercigonja - Novković, 2009). Stav stručnjaka (npr. Kesner, Bingham i Kwon, 2009) da su podaci o incidenciji i prevalenciji djece izložene zlostavljanju i zanemarivanju u obitelji podcijenjeni, naglašava potrebu za dodatnim istraživačkim angažmanom u ovom području.

1.1.1. Definicija i oblici viktimizacije djece u obitelji

Svjetska zdravstvena organizacija definira zlostavljanje djece kao „svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog lošeg postupanja, spolnog zlostavljanja, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, ekonomskog ili drugog iskorištavanja, koji nanose stvarnu ili potencijalnu štetu djetetovom zdravlju, preživljavanju, razvoju ili dostojanstvu, u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja ili moći“ (Krug i sur., 2002; prema Ždero 2005).

Radi bolje preglednosti i sistematizacije, viktimizacija djece u obitelji promatra se s obzirom na različite oblike, iako istraživanja često ukazuju na istodobno odvijanje različitih vrsta zlostavljanja (Higgins i McCabe, 2000; prema Buljan Flander i Čosić, 2003). U literaturi se najčešće razlikuju tjelesno, psihičko i spolno zlostavljanje te zanemarivanje djece, a u novije vrijeme kao specifični vid nasilja nad djecom izdvaja se svjedočenje nasilju među roditeljima.

Tjelesno ili fizičko zlostavljanje obuhvaća namjerno nanošenje ozljeda djetetu fizičkim putem, a podrazumijeva udaranje, nanošenje opekline, bacanje na pod, vezivanje i zatvaranje, pokušaj utapanja ili davljenja, davanje otrovnih sredstava i slično (Ždero, 2005).

Psihičko zlostavljanje uključuje ponašanja putem kojih dijete dobiva poruku da nije voljeno i željeno, da mu prijete fizičko ili psihičko nasilje, da nije sigurno i zaštićeno te da njegove potrebe nisu bitne već ono mora zadovoljiti potrebe drugih (Buljan Flander i Čosić, 2003). Hart i Brassard (1991; prema Ždero 2005) na temelju istraživanja i mišljenja stručnjaka utvrđuju šest kategorija *psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja*: odbijanje i ponižavanje, teroriziranje i prijetnje, izoliranje, iskorištavanje i korumpiranje, ignoriranje (emocionalno odbijanje, nedostupnost) i nebriga za djetetovo mentalno i fizičko zdravlje te onemogućavanje obrazovanja djeteta.

Spolno zlostavljanje djece obuhvaća uključivanje djeteta i adolescenta u seksualne aktivnosti, koje ono ne može razumjeti i na koje ne može dati zreli pristanak, kao i seksualno komentiranje djeteta te izlaganje djeteta pornografskom materijalu (Buljan Flander i Čosić, 2003; Kocijan - Hercigonja i Hercigonja - Novković, 2009).

Zanemarivanje podrazumijeva nezadovoljavanje djetetovih emocionalnih i drugih razvojnih potreba poput onih za odgovarajućom hranom, odjećom, grijanjem, zdravstvenom skrbi te obrazovanjem što ugrožava njegovu psiho-socijalnu ravnotežu (White i sur., 1987; prema Ajduković i Pećnik, 1994).

Svjedočenje nasilju među roditeljima odnosi se na izlaganje djeteta nasilju jednog roditelja nad drugim.

Kao što je već spomenuto, stručnjaci naglašavaju kako je teško odvojiti različite aspekte zlostavljanja i zanemarivanja jer je dijete nerijetko izloženo samo jednom obliku viktimizacije. Miljević Ridički (1995) naglašava kako je psihičko zlostavljanje čest pratilac ostalih oblika zlostavljanja, a Briere i Runtz (1990; prema Ždero, 2005) utvrđuju kako tjelesno i psihičko zlostavljanje imaju tendenciju zajedničkog odvijanja. Nadalje, istraživanja pokazuju da zanemarivanje djeteta često prethodi drugim oblicima zlostavljanja (Čorić i Buljan Flander, 2008) što implicira njegovu povezanost sa drugim oblicima zlostavljanja.

Različiti teorijski modeli pokušali su objasniti uzroke zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji. U tom pogledu, Amermann (1990; prema Ajduković i Pećnik, 1994) razlikuje tradicionalne i integrativne modele. U tradicionalne modele spadaju psihopatološki, sociokulturalni te socijalno-situacijski model. Empirijska provjera tih modela pokazala je kako isti ne mogu u potpunosti objasniti uzroke zlostavljanja djece iz razloga što se radi o kompleksnoj pojavi koju se ne može obuhvatiti jednim skupom činitelja poput psihijatrijskih

poremećaja roditelja ili sociooklinskih čimbenika (Ajduković i Pećnik, 1994). Kao reakcija na neuspjeh tradicionalnih modela da u što većoj mjeri objasne činitelje rizika zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, razvijaju se integrativni modeli. U integrativne modele ubrajaju se ekološki, tranzicijski, transakcijski, socio-psihološki te interakcijski model. Ono što je zajedničko spomenutim modelima je tretiranje fenomena zlostavljanja i zanemarivanja djece kao posljedice uzajamnog djelovanja različitih socio-kulturalnih čimbenika i stresora, prisutnih na razini djeteta, obitelji, roditelja i društva. Također, uz činitelje rizika koji povećavaju rizik od zlostavljanja, integrativni modeli uzimaju u obzir i zaštitne činitelje koji štite članove obitelji od upuštanja u zlostavljajuća ponašanja (Ajduković i Pećnik, 1994).

1.1.2. Posljedice viktimizacije u obitelji

Svaki oblik zlostavljanja predstavlja traumu za dijete te ometa njegov normalni emocionalni, socijalni te intelektualni razvoj (Kocijan - Hercigonja i Hercigonja - Novković, 2009). Istraživanja pokazuju da kod djece žrtava obiteljskog nasilja, za razliku od djece koja nemaju takvih iskustava, postoji veći rizik od manifestacije različitih simptoma otežanog psihološkog funkcioniranja, problema u ponašanju, depresije te slabije socijalne kompetentnosti, (Haj-Yahia, 2001; Henning i sur., 1997; prema Čosić, Buljan Flander i Karlović, 2002). Nadalje, tjelesne ozlijede, razvoj psihosomatskih reakcija, generalizirano nepovjerenje prema odraslima i visok stupanj agresivnog ponašanja također su neke od mogućih posljedica viktimizacije djece u obitelji. Prema nekim istraživanjima, zlostavljana djeca su pod većim rizikom od razvoja delikventnog i autodestruktivnog ponašanja, ovisnosti o alkoholu i drogama te psihičkih poremećaja (Fergusson i Honwood, 1998; prema Buljan Flander i Čosić, 2003). Naravno, ne razvijaju sva djeca koja su zlostavljana iste obrasce internaliziranih i eksternaliziranih poteškoća. U objašnjenju različitih ishoda zlostavljanja istaknulo se nekoliko činitelja poput karakteristika djeteta (dob, razvojna razina, strategije suočavanja) karakteristika zlostavljanja (učestalost, trajanje, kroničnost, ozbiljnost povreda) te karakteristika obitelji (funkcioniranje majke, podrška, spol zlostavljača) (Briere i sur., 1996; prema Buljan Flander i Čosić, 2003). Iako je nedvojbeno da zlostavljanje ima razarajuće posljedice na kognitivno, emocionalno i ponašajno funkcioniranje djeteta, neka istraživanja ukazuju da izloženost zlostavljanju utječe različito na djevojčice i dječake, odnosno da je kod djevojčica veća vjerojatnost manifestacije internaliziranih simptoma, a kod dječaka eksternaliziranih simptoma (Baldry i Winkel, 2004).

1.1.3. Istraživanja viktimizacije djece u obitelji s obzirom na spol djeteta

Rezultati istraživanja različitih oblika viktimizacije djece unutar obitelji, uzimajući u obzir spolne razlike, nisu jednoznačni. Stoga, prije nego što se osvrnemo na pojedina istraživanja moramo napomenuti neke metodološke probleme istraživanja viktimizacije djece u obitelji. Naime, još uvijek nije postignut konsenzus o operacionalizaciji konstrukta zlostavljanja i zanemarivanja djece. Također, ne postoji suglasnost među stručnjacima treba li zlostavljanje i zanemarivanje određivati na temelju ponašanja počinitelja, posljedica po dijete ili njihove kombinacije te treba li u određenje uključiti i postojanje namjere roditelja (Ždero, 2005). Nadalje, neka istraživanja kao izvore podataka koriste samoiskaz djeteta ili roditelja, dok druga koriste službene podatke o zlostavljanju i zanemarivanju. Isto tako, ne postoje standardizirane mjere za ispitivanje viktimizacije djece. Još jedan od problema je i pitanje kulturalne osjetljivosti pojedinih mjera viktimizacije nakon prilagodbe i prevođenja stranih upitnika. Sve navedeno utječe na otežanu mogućnost generalizacije rezultata, kao i usporedbu rezultata različitih istraživanja (Ručević, 2010).

Nalazi istraživanja Pećnik (2003), dobiveni metodom retrospektivnog iskaza na uzorku studenata, upućuju da su dječaci i djevojčice jednako izloženi riziku od slabijeg tjelesnog kažnjavanja dok su dječaci izloženi nešto većem riziku od teškog tjelesnog zlostavljanja. Te nalaze potvrdila su i neka druga istraživanja (Pleše, 2003; Barnett i sur, 1997, Ross; 1996; prema Pećnik, 2003). Novija istraživanja provedena u Hrvatskoj također ukazuju da je tjelesno zlostavljanje i kažnjavanje učestaliji oblik viktimizacije kod dječaka (Ručević, 2010; Profaca, 2008).

Iako nalazi brojnih istraživanja ukazuju da su djevojčice u većoj mjeri od dječaka, žrtve spolnog zlostavljanja (Finkelhor, 2005; Kesner, Bingham i Kwon, 2009), stručnjaci pretpostavljaju da je broj spolno zlostavljanih dječaka podcijenjen radi različitih socioloških, kulturoloških, te odgojnih razloga (Goldman, 2000; prema Sesar, 2009).

Istraživanja zanemarivanja djece u obitelji, za razliku od istraživanja zlostavljanja, započela su tek sredinom 80-tih godina prošlog stoljeća (Čorić i Buljan Flander, 2008). Međutim, različiti oblici zanemarivanja djeteta utječu jednako razarajuće na djetetov razvoj, kao i zlostavljanje. Nalazi nekih istraživanja ukazuju da su dječaci pod povećanim rizikom od emocionalnog i fizičkog zanemarivanja (Sedlak i Broadhurst, 1996; prema Sesar i Sesar, 2008). Dječaci su također pod većim rizikom od psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji (Ždero, 2009; prema Ručević, 2010; Solomon i Serres, 1999; prema, Straus i Field, 2003). Jedno od objašnjenja veće izloženosti dječaka tjelesnom kažnjavanju i zlostavljanju jest podatak da roditelji češće koriste tjelesno kažnjavanje kao metodu discipliniranja dječaka nego djevojčica (Lytton i Romney, 1991; prema Ručević, 2010). Isto tako, neki autori navode

da tjelesno kažnjavanje dječaka ima funkciju „očvršćivanja“ odnosno navikavanja dječaka na ponašanja u skladu sa tradicionalnom muškom spolnom ulogom (Ruble i Martin, 1998; prema Gershoff, 2004; Watkins i Bentoim, 1992; prema Kesner, Bingham i Kwon, 2009).

1.2. VRŠNJAČKO NASILJE

Tijekom razvoja djeteta, uz obitelj, vršnjačka grupa predstavlja jedan od najvažnijih čimbenika njegove socijalizacije. U prilog tome govori i podatak da se ukupna količina vremena koju dijete provodi s vršnjacima povećava tijekom rane adolescencije, dok se provedeno vrijeme u krugu obitelji smanjuje (Vasta, Haith i Miller, 2005).

Prema teoriji socijalnog učenja, odnosi s vršnjacima utječu na dječje ponašanje i razvoj na nekoliko načina. Vršnjaci mogu potkrepljivati određena ponašanja (npr. u obliku pohvala), ali ih mogu i kažnjavati (npr. prigovaraje, uskraćivanje odobrenja). Također, vršnjaci služe djeci kao modeli ponašanja te su jedan od izvora procjene samoeфикаsnosti (Bandura, 1989; prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Prema tome, zadovoljavajući odnosi s vršnjacima jedan su od preduvjeta zdravog socio-emocionalnog razvoja, dok kontinuirano uznemiravanje, napadanje i zlostavljanje od strane vršnjaka može imati ozbiljne posljedice po fizičko i psihičko zdravlje djeteta.

Iz navedenog uočavamo važnost istraživanja vršnjačkih odnosa, kao važnog čimbenika u objašnjavanju poteškoća s kojima se djeca susreću tijekom odrastanja te kako bi se razvili intervencijski i preventivni programi potrebni za suočavanje s problemom nasilja među djecom.

1.2.1. Definicija i oblici vršnjačkog nasilja

Nasilje među djecom nije novootkrivena pojava, ali je još uvijek nedovoljno istražena. Početak sustavnog proučavanja i objašnjavanja vršnjačkog nasilja veže se uz Dana Olweusa, norveškog psihologa čije je uže područje interesa i istraživanja, od 70-ih godina 20-tog stoljeća, upravo nasilje među djecom. Njegovi brojni istraživački projekti na području Skandinavije doprinijeli su boljem razumijevanju tog fenomena te rezultirali mnogim preventivnim i intervencijskim programima. Također, istraživanja ovog znanstvenika potaknula su istraživače iz drugih zemalja na bavljenje tom problematikom. Termini koji se koriste kad se govori o nasilju među djecom su bullying, viktimizacija, nasilništvo, vršnjačko nasilje, školsko nasilje.

Prema Olweusu (1998), učenik je zlostavljan ili viktimiziran kada su ona ili on opetovano i trajno izloženi negativnim postupcima od strane jednoga ili više učenika. Da bi se

neki postupak klasificirao kao vršnjačko nasilje potrebno je zadovoljenje tri ključna elementa: 1) negativni postupci prema drugome čine se namjerno s ciljem povrede druge osobe, fizičke ili psihološke; 2) ti negativni postupci čine se trajno i opetovano; 3) prisutan je nejednak odnos snaga između žrtve i nasilnika, fizičke ili mentalne. Ta tri elementa razlikuju nasilje među djecom od običnog sukoba (Buljan Flander, Durman Marijanović i Čorić Špoljar, 2007).

Što se tiče oblika vršnjačkog nasilja, u literaturi nailazimo na različite podjele. Jedna od najčešće zastupljenih je podjela na direktno i indirektno vršnjačko nasilje. O izravnom ili direktnom nasilju govori se kad je prisutno direktno nanošenje štete drugoj osobi, u verbalnom ili fizičkom obliku. S druge strane Owens, Shute i Slee (2000; prema Knezović i Buško, 2007) kvalitativnom analizom utvrđuju tri glavne kategorije indirektna agresije: pričanje o drugima (ogovaranje, širenje glasina, kritiziranje izgleda), isključujuća ponašanja (ignoriranje, isključivanje iz grupe) te ostala uznemirujuća ponašanja (anonimni telefonski pozivi, prijeteća pisma). Crick i suradnici (1995; prema Marušić i Pavin Ivanec, 2007) opisujući ta (indirektna) ponašanja koriste pojam relacijske agresije.

Na vršnjačko se nasilje također može gledati kao na fizičko, emocionalno, seksualno, kulturalno i ekonomsko (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003). *Fizičkim ili tjelesnim* se nasiljem najčešće smatra udaranje (rukama, nogama, predmetima), čupanje, ugrizi, opekotine i drugi postupci koji uzrokuju ili mogu prouzročiti tjelesne ozlijeđe. *Emocionalno ili psihološko* nasilje obuhvaća izravne verbalne oblike nasilja poput vrijeđanja, prijetnji, ismijavanja, ponižavanja, nazivanja pogrdnim imenima, kao i neizravne oblike poput ignoriranja, isključivanje iz društva i sl. *Seksualno* nasilje podrazumijeva uvredljive komentare te bilo koji oblik neželjene seksualne aktivnosti (ljubljenje, dodirivanje, prisilni spolni odnos). *Kulturalno* nasilje se manifestira vrijeđanjem na rasnoj, religijskog, nacionalnoj osnovi, dok *ekonomsko* nasilje obuhvaća krađu i iznuđivanje novca. U novije vrijeme uočen je još jedan oblik nasilja među djecom, a to je *elektronsko nasilje* (*eng. cyberbullying*), koje Willard (2004; prema Popadić, 2009) definira kao slanje ili objavljivanje uvredljivih komentara ili slika putem interneta ili drugih komunikacijskih sredstava.

Nadalje, vršnjačko se nasilje može također razlikovati s obzirom na dvije temeljne dimenzije agresije, reaktivnu i proaktivnu. Reaktivna agresija podrazumijeva agresivno ponašanje izvršeno u afektu, kao reakcija na stvarnu ili pogrešno opaženu uvredu ili prijetnju. Suprotno tome, proaktivna agresija je planirana, a cilj joj je postizanje određene koristi, bilo u vidu materijalne dobiti ili socijalne dominacije (Dodge i Coie, 1987; prema Popadić, 2009)

1.2.2. Obilježja djece žrtava vršnjačkog nasilja

Olweus na temelju podataka iz vlastitih, ali i drugih istraživanja (npr. Lagerspetz i sur., 1982; Perry, 1988; prema Olweus, 1998) opisuje žrtvu vršnjačkog nasilja kao plašljivo, nesigurno, oprezno dijete koje je općenito osjetljivije od ostalih učenika. Također, ističe da su sniženo samopoštovanje i negativan stav prema sebi karakteristike djeteta koje je žrtva vršnjačkog nasilja. Nadalje, žrtva sebe smatra glupim, posramljenim, neprivlačnim, a na napade reagira najčešće plakanjem ili odstupanjem. Djeca koja su žrtve vršnjačkog nasilja vrijeme školskog odmora najčešće provode sami jer uglavnom nemaju niti jednog dobrog prijatelja u razredu. Ta djeca općenito ne iskazuju nasilna ponašanja niti druge izazivajuće postupke čime bi se mogli objasniti napadi na njih. Istraživanja s roditeljima zlostavljanih dječaka (Olweus, 1998) pokazuju da su od ranog djetinjstva osjetljivi i oprezni, što isključuje mogućnost da su te osobine isključivo posljedica zlostavljanja, već govori u prilog pretpostavci da su iste pridonijele da postanu žrtvama vršnjačkog nasilja. Međutim, ponavljano zlostavljanje od strane vršnjaka zasigurno doprinosi pojačanju djetetove već prisutne nesigurnosti, negativne slike o sebi i tjeskobe. Prethodno opisan tip žrtve Olweus (1998) naziva pasivnom (podložnom) žrtvom, kojoj je svojstven plašljiv obrazac reakcija. Djeca koja su pod najvećim rizikom da budu zlostavljana od strane svojih vršnjaka su: novo dijete u razredu, mirno, ljubazno, nadareno dijete, dijete koje ima dobar odnos sa razrednikom, dijete nižeg socioekonomskog statusa, dijete sa hendikepom, dijete iz druge etničke skupine, dijete razvedenih roditelja, dijete koje je žrtva obiteljskog nasilja (Buljan Flander i Čosić, 2004)

Osim pasivnih žrtava, Olweus (1998) na temelju procjena nastavnika identificira još jedan tip žrtve vršnjačkog nasilja, tzv. provokativne žrtve. Drugi autori ih još nazivaju nasilnici/žrtve (Boulton i Smith, 1994; prema Popadić, 2009) ili agresivne žrtve (Schwartz i sur.; 2001, prema Popadić, 2009). Ponašanje provokativnih žrtava karakterizira spoj istodobno anksioznih i agresivnih obrazaca reagiranja. Dijete koje pripada toj kategoriji žrtava vrlo je lako isprovocirati, a ono svojim impulzivnim ponašanjem stvara napetost oko sebe čime izaziva negativne reakcije većeg broja učenika. Iako su istraživanja utvrdila da su ta djeca i žrtve i nasilnici (Olweus, 1998; Profaca, Puhovski, Luca Mrđen, 2005), Popadić (2009) ističe kako postoji nekoliko različitih obrazaca ponašanja djece koja se ubrajaju u kategoriju provokativnih žrtava. Naime, postoje djeca koja su primarno žrtve, a tek ponekad uzvrate napadom, zatim djeca koja su prvenstveno nasilna, ali se njihove žrtve ponekad pobune pa uzvrate napadom na njih, te konačno djeca koja svojim ponašanjem, odnosno neuklapanjem u grupu vršnjaka, izazivaju vršnjake na nasilna ponašanja.

1.2.3. Obilježja djece koja su nasilna

Djecu koja su nasilna prema drugoj djeci karakterizira naglost i snažna potreba za dominacijom što se očituje i u njihovim postupcima. Također je uočeno da nasilna djeca imaju pozitivniji stav prema nasilju i korištenju nasilnih sredstava od ostale djece. Nadalje, iskazuju općenito nižu razinu empatije, drugima su skloni pripisivati agresivne namjere i žrtve smatrati odgovorim za zlostavljanje, dok o sebi imaju prilično pozitivno mišljenje. Olweus svojim istraživanjima (1984; prema Olweus, 1998) nije potvrdio uobičajeno gledište da su agresivni pojedinci zapravo tjeskobni i nesigurni te nemaju bliskih prijatelja što objašnjava činjenicom da u nasilništvu sudjeluju i tzv. pasivni nasilnici, koji ne poduzimaju inicijativu već slijede druge u nasilnim ponašanjima. U prilog tome govori podatak da su djeca nasilnici na ljestvici omiljenosti na razini prosjeka ili nešto ispod prosjeka (Olweus, 1998). Za razliku od svojih žrtava, oni nisu usamljeni, već imaju nekoliko prijatelja, sličnih osobina i ponašanja, koji ih vole i podržavaju (Vasta, Haith i Miller, 2005). Dakle, među pasivnim nasilnicima može biti nesigurnih i strašljive djece, no taj nalaz ne treba generalizirati na tipičnog nasilnika, kojeg karakterizira agresivan obrazac reakcija (Olweus, 1998).

1.2.4. Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju

Prema nekim autorima, dječaci su općenito agresivniji od djevojčica u predškolskoj dobi i tijekom osnovne škole (Hyde, 1986; Eron i sur., 1983; prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Olweus (1998) u svojim brojnim istraživanjima uočava da su dječaci u većoj mjeri od djevojčica počinitelji vršnjačkog nasilja, a njegove nalaze potvrđuju i mnoga druga istraživanja (Wolke, Woods, Stanford i Schulz, 2001; Popadić i Plut, 2009). Također, istraživanja te problematike u hrvatskim školama potvrđuju veću razinu nasilnog ponašanja dječaka u odnosu na djevojčice (Buljan Flander, Durman Marijanović i Čorić Špoljar, 2007; Marušić i Pavin Ivanec, 2007). Osim što su češće počinitelji, pokazalo se da su dječaci češće od djevojčica i žrtve vršnjačkog nasilja (Olweus, 1998; Marušić i Pavin Ivanec, 2007).

Najčešća objašnjenja navedenih spolnih razlika pružaju se unutar bioloških teorija agresivnosti i različite socijalizacije dječaka i djevojčica. Veća agresivnost dječaka povezuje se sa većom razinom muškog spolnog hormona testosterona (Vasta, Haith i Miller, 2005). U prilog tome, Olweus (1998) pronalazi pozitivnu povezanost između razine hormona testosterona i vršnjačkih procjena verbalne i tjelesne agresije. Dodatno objašnjenje takvih spolnih razlika (Bandura, 1989; prema Vasta, Haith i Miller, 2005) može se ponuditi u okviru socijalnih čimbenika. Poznato je da dječaci i djevojčice od ranog djetinjstva za manifestiranje

agresivnog ponašanja doživljavaju različite reakcije uže i šire okoline. Tako, na primjer, dječaci za ponašanja koja uključuju tjelesnu agresiju bivaju ili ohrabreni ili se takvi postupci ignoriraju, dok se kod djevojčica isto ponašanje neodobrava i sankcionira (Prpić, 2006).

Također, s obzirom na činjenicu da se djeca u ranoj adolescenciji kreću u istospolnim vršnjačkim grupama, a dječaci su sveukupno agresivniji, oni su ujedno i izloženi vršnjačkom nasilju od djevojčica (Underwood, 2004).

1.3. ODNOS VRŠNJAČKOG NASILJA I VIKTIMIZACIJE U OBITELJI

Nasilno ponašanje djece pokušavalo se tijekom godina objasniti unutar različitih teorija agresivnosti, dok nalazi istraživanja tog fenomena upućuju da se radi o interakcijskom djelovanju brojnih faktora: individualnih osobina, odgojnih postupaka te užeg i šireg društvenog konteksta.

Mnoga istraživanja potvrđuju da su socijalne vještine djeteta derivat socijalnih odnosa u obitelji (Lewis i Feiring, 1989; Deković i Janssens, 1992; Parker i Asher, 1993; Parent i Gosselin, 2000; prema Klarin, 2002). Olweus (1998) na osnovu rezultata vlastitih istraživanja identificira neke rizične činitelje za pojavu nasilnog ponašanja djece, a stil roditeljstva pokazao se jednim od njih. Prema tome, kod dječaka čiji roditelji ne pokazuju dovoljno topline povećava se vjerojatnost njegovog agresivnog ponašanja prema drugima. Takav odnos roditelja prema djetetu može jednim dijelom objasniti manjak empatije, uočen kod nasilne djece (Buljan Flander, Durman Marijanović i Čorić Špoljar, 2007). S druge strane, nedefinirane granice dopuštenog i nedopuštenog odnosno prevelika tolerancija prema nasilničkom ponašanju prema vršnjacima, braći i odraslima također povećava razinu agresivnog ponašanja djeteta. Nadalje, tjelesno i emocionalno zlostavljanje djeteta, ali i svjedočenje nasilju među roditeljima rezultira usvajanjem repertoara agresivnih obrazaca ponašanja što može povećati mogućnost da dijete postane nasilno, ali i žrtvom nasilja (Olweus, 1998; Vasta, Haith i Miller, 2005).

Kocijan - Hercigonja i Hercigonja - Novković (2009) navode kako se dijete koje je zlostavljano od strane članova obitelji može identificirati i sa ulogom zlostavljača i sa ulogom žrtve, a to utječe i na njegove odnose sa drugima. Istraživanje Baldryeve (2003) također pokazuje kako je iskustvo zlostavljanja, kao i svjedočenje nasilju među roditeljima, jedan od prediktora nasilničkog ponašanja djeteta. S druge strane, uslijed izloženosti različitim oblicima zlostavljanja u obitelji, kod djeteta često dolazi depresije, straha i smanjenog samopoštovanja zbog čega je moguće da se ono izolira od svojih vršnjaka, a time se povećava vjerojatnost da postane žrtvom vršnjačkog nasilja (Puhovski, 2002; prema Šimić, 2004).

O ovom istraživanju

Istraživanja spolnih razlika u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju razlikuju se u svojim nalazima. Uloga spola djeteta u nasilnom ponašanju prema vršnjacima nailazi na različita tumačenja stručnjaka. Naime, veći broj autora smatra kako su dječaci u suštini agresivniji, što se objašnjava biološkim predispozicijama i razlikama u socijalizaciji dječaka i djevojčica (Olweus, 1998). Suprotno tome, drugi autori (npr. Prpić, 2006) upozoravaju kako je sustavno zanemarivanje istraživanja nasilja među djevojčicama rezultiralo neosjetljivošću razvijenih instrumenata da obuhvate specifične oblike nasilje, svojstvene djevojčicama. Nadamo se da će ovo istraživanje uspjeti ispitati što širi spektar nasilnih postupaka svojstvenih i dječacima i djevojčicama te time doprinijeti razjašnjavanju pitanja postoje li spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Iako je poznato kako dinamika i kvaliteta obiteljskih odnosa imaju veliku ulogu u socijalizaciji djeteta, postoji vrlo malo istraživanja u Hrvatskoj koja ispituju povezanost između vršnjačkog nasilja i viktimizacije djece u obitelji. Stoga se nadamo kako će ovaj rad dati barem mali doprinos u sagledavanju fenomena vršnjačkog nasilja iz različitih perspektiva.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Ispitati razlike između djevojčica i dječaka u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjeni viktimizacije u obitelji.

3. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

1. Provjeriti postoje li spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju.
2. Provjeriti postoje li spolne razlike u samoprocjeni viktimizacije u obitelji.
3. Provjeriti povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjene viktimizacije u obitelji kod dječaka i djevojčica.

4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

H1: Očekuju se razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju s obzirom na spol:

- a) Očekuje se da će dječaci u većoj mjeri od djevojčica biti počinitelji vršnjačkog nasilja.
- b) Očekuje se da će dječaci u većoj mjeri od djevojčica biti žrtve vršnjačkog nasilja.

H2: Očekuje se da će se dječaci u većoj mjeri od djevojčica percipirati žrtvama tjelesnog kažnjavanja, tjelesnog zlostavljanja, psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji.

H3: Očekuje se pozitivna povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjene viktimizacije u obitelji kod dječaka i djevojčica:

- a) Očekuje se pozitivna povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju kod oba spola.
- b) Očekuje se pozitivna povezanost između samoprocjene viktimizacije u obitelji i činjenja vršnjačkog nasilja kod oba spola.
- c) Očekuje se pozitivna povezanost između samoprocjene viktimizacije u obitelji i izloženosti vršnjačkom nasilju kod oba spola.

5. METODA ISTRAŽIVANJA

5.1. Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od $N = 226$ sudionika, učenika sedmih razreda triju osnovnih škola: Petra Preradovića iz Pitomače, Vladimira Nazora iz Virovitice i Osnovne škole Kloštar Podravski. Broj djevojčica koje su sudjelovale u istraživanju je 128 (56.63%), a dječaka 98 (43.37%). Prosječna dob dječaka je 12.86 godina ($SD=0.468$) godina, a djevojčica 12.91 ($SD=0.477$).

5.2. Mjerni instrumenti

U istraživanju je korišten Upitnik za djecu o odgojnim postupcima u obitelji i odnosima s vršnjacima (ICAST). Upitnik je primijenjen u sklopu opsežnog međunarodnog istraživačkog projekta FP7 “Balkan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect”, za

koji je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa dalo suglasnost te potvrdu o njegovoj etičkoj opravdanosti, kako na sadržajnoj tako i na metodološkoj razini.

Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-CH) je međunarodni instrument namijenjen ispitivanju incidencije i prevalencije izloženosti djece zlostavljanju i zanemarivanju, a konstruiran je od strane ISPCAN-a (International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect - Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece) u suradnji sa UNICEF-om. Revidirana hrvatska verzija upitnika sadržava, osim pitanja o iskustvima djece sa različitim oblicima zlostavljanja i zanemarivanja unutar obitelji, i pitanja o iskustvima u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Upitnik također sadržava pitanja koja se odnose na sociodemografske podatke.

Iako je upitnik primijenjen u cijelosti, za potrebe ovog istraživanja upotrijebit će se samo podaci o činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjeni viktimizacije u obitelji iz spomenutog upitnika.

Skala činjenja vršnjačkog nasilja, kao i skala izloženosti vršnjačkom nasilju, sadržavaju po 18 čestica. Za svaku tvrdnju odgovara se na skali Likertovog tipa od šest stupnjeva, od „1-nikada“ do „6-nekoliko puta tjedno“. Teoretski najniži rezultat je, na obje skale, 18 dok je najviši 108. Niži rezultat na skali izloženosti vršnjačkog nasilja označava niži stupanj izloženosti vršnjačkom nasilju, a na skali činjenja vršnjačkog nasilja niži stupanj iskaznog nasilja prema vršnjacima. Obje skale sadržavaju identične tvrdnje, pri čemu se na skali činjenja nasilja tvrdnje odnose na vlastite nasilne postupke prema vršnjacima, dok se na skali izloženosti nasilju tvrdnje odnose na nasilne postupke koje sudionici doživljavaju od strane svojih vršnjaka. Tvrdnje koje sadržavaju obje skale odnose se na različite direktne i indirektne oblike vršnjačkog nasilja: fizičkog nasilja (npr. udaranje, guranje), verbalnog nasilja (npr. vrijeđanje, izrugivanje, prijetnje), relacijske agresije (npr. isključivanje iz društva, ignoriranje), ekonomskog nasilja (npr. iznuđivanje novca, uništavanje stvari), elektronskog nasilja (npr. vrijeđanje putem internetskih društvenih mreža ili mobilnih uređaja) te seksualnog uznemiravanja (npr. tjeranje na pokazivanje intimnih dijelova tijela).

Upitnik o odgojnim postupcima u obitelji i odnosima sa vršnjacima, korišten u ovom istraživanju u postupku je validacije (Rimac i sur., 2009), stoga ne postoje parametri za usporedbu. U ovom je istraživanju dobivena pouzdanost visoke unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) za skalu činjenja nasilja $\alpha = 0.91$, a za skalu izloženosti vršnjačkom nasilju $\alpha = 0.87$.

Različiti oblici viktimizacije u obitelji mjereni su pomoću globalnog indikatora. Sudionici su na skali Likertovog tipa od 3 stupnja (1-ne, 2-da u blažem obliku, 3-da, u težem

obliku) davali odgovor na pitanje: „Općenito govoreći, smatraš li sa si u obitelji doživio: tjelesno kažnjavanje; tjelesno zlostavljanje; psihičko zlostavljanje; zanemarivanje?“

5.3. Postupak

Istraživanje se provodilo grupno, za vrijeme sata razrednika, u prostorijama triju osnovnih škola. Zbog opsežnosti upitnika ispitivanje je provedeno u dva navrata. Učenicima su dva tjedna prije provedbe istraživanja podijeljeni obrasci za suglasnost za sudjelovanje u istraživanju koje su trebali predati roditeljima na potpis. Isti su sadržavali informacije o svrsi, cilju istraživanja, anonimnosti sudionika, povjerljivosti podataka te telefonski broj na koji se mogu obratiti ukoliko imaju neka pitanja ili nejasnoća u vezi istraživanja. U istraživanju su sudjelovali samo oni učenici koji su donijeli potpisani pristanak od strane roditelja ili skrbnika, a to je 66.01% (N=226) od ukupnog broja učenika. Prije samog istraživanja sudionicima je ukratko objašnjena svrha i cilj istraživanja, a posebno je naglašeno kako je istraživanje anonimno i dobrovoljno te da mogu u bilo kojem trenutku odustati od ispunjavanja upitnika. Također im je objašnjeno kako će se dobiveni rezultati prikazivati u obliku grupnog prosjeka te da će njihove rezultate vidjeti samo istraživači koji će ih držati u tajnosti i koristiti ih samo u istraživačke svrhe. Nakon toga sudionici su dobili papir suglasnosti na kojem su svojim potpisom izrazili pristanak za sudjelovanjem u istraživanju.

S obzirom da se upitnik primjenjivao u dva navrata, zbog svoje opsežnosti i što manjeg opterećenja sudionika, bilo je potrebno upitnike označiti pomoću šifra. Učenicima su objašnjeni razlozi šifriranja upitnika te im je dana uputa za šifru koja se sastojala od: prvog slova vlastitog imena, kućnog broja, zadnjeg slova prezimena te dana u mjesecu kad su rođeni (npr. K65Ć3). Zatim su sudionicima podijeljeni upitnici, a prije početka ispunjavanja, pročitana im je glavna uputa. Naglašeno im je da pažljivo čitaju upute, paze da odgovore na sva pitanja te ukoliko imaju ikakve nejasnoće da se obrate istraživaču. Sve ukupno, zajedno s uputama, ispitivanje je u oba navrata trajalo po 30-tak minuta. Nakon završenog istraživanja, prikupljeni su upitnici i sudionicima se zahvalilo na suradnji te je održana kratka diskusija o važnosti ovakvog istraživanja kako bi se smanjila eventualna nelagoda nastala prilikom odgovaranja na pitanja iz upitnika. Također učenicima su pružene informacije o tome kome se mogu obratiti u slučaju doživljenog nasilja.

5.4. Obrada podataka

Podaci dobiveni istraživanjem analizirali su se pomoću programskog paketa za statističku obradu, SPSS-om za Windowse, verzija 17.0.

Prije obrade podataka, u skladu s postavljenim problemima, provjerene su psihometrijske karakteristike mjernih instrumenata i normaliteti distribucija. Kolmogorov-Smirnovljevi testovi normaliteta distribucije ukazali su da se distribucije rezultata na skalama činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju kao i na skali samoprocjene viktimizacije u obitelji statistički značajno razlikuju od normalne distribucije, sve su distribucije pozitivno asimetrične. Petz (2002) navodi kako uvjet normalnosti distribucije može biti prekršen ako su distribucije međusobno slične u odstupanju od normalne distribucije te ako su uzorci slične veličine. S obzirom da su naše distribucije sve pozitivno asimetrične, a uzorci dječaka (N = 98) i djevojčica (N = 128) slične veličine te uzimajući u obzir da parametrijski testovi uzimaju u obzir više informacije nego neparametrijski, odlučili smo koristiti iste u obradi rezultata. Kako bi se odgovorilo na probleme istraživanja korišteni su t – testovi za nezavisne uzorke te Pearsonovi koeficijenti korelacije.

6. REZULTATI

6.1. Deskriptivna statistika skala činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju

U Tablici 1 prikazane su prosječne vrijednosti rezultata ostvarenih na skalama doživljenog i počinjenog vršnjačkog nasilja, posebno za muški i ženski spol sudionika.

Tablica 1. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, minimum i maksimum rezultata na skalama činjenje i izloženost vršnjačkom nasilju

<i>skala</i>	<i>spol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>TRt</i>	<i>TRd</i>
izloženost vršnjačkom nasilju	dječaci	79	26.53	9.93	18-108	18-89
	djevojčice	109	26.72	8.14	18-108	18-68
činjenje vršnjačkog nasilja	dječaci	77	24.22	11.19	18-108	18-97
	djevojčice	106	22.78	4.71	18-108	18-45

Legenda: N - broj sudionika

M - aritmetička sredina

SD - standardna devijacija

TR t - totalni raspon rezultata teoretski

TRd - totalni raspon rezultata ostvaren

S obzirom da je minimalni mogući rezultat na obje skale 18, a maksimalni 108, kao i na dobivene aritmetičke sredine, možemo zaključiti da i djevojčice i dječaci procjenjuju da su u prosjeku u manjoj mjeri izloženi vršnjačkom nasilju te da su također u manjoj mjeri bili nasilni prema svojim vršnjacima. Što se tiče skale izloženosti nasilju, djevojčice i dječaci ostvaruju gotovo identičnu prosječnu vrijednost, dok je standardna devijacija nešto viša na uzorku dječaka. S druge strane, prosječni rezultat koji na skali činjenja vršnjačkog nasilja ostvaruju dječaci nešto je veći u odnosu na prosječni rezultat djevojčica na istoj skali. Međutim, standardna devijacija rezultata djevojčica više je nego upola manja od standardne devijacije rezultata dječaka na toj skali, što upućuje na veće individualne razlike u odgovorima dječaka. Standarde devijacije dobivene na obje skale ukazuju na veće individualne razlike u odgovorima dječaka.

6.2. Spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju

Prvi problem bio je ispitati razlike između djevojčica i dječaka u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Kako bismo provjerili razlikuju li se dječaci i djevojčice s obzirom na rezultate ostvarene na spomenutim skalama, izračunat je t-test. T-testom nije utvrđena značajna razlika između dječaka i djevojčica niti u činjenju vršnjačkog nasilja ($t(181) = 1.187; p > 0.05$) niti u izloženosti vršnjačkom nasilju ($t(186) = -0.139; p > 0.05$).

6.3. Deskriptivna statistika skale viktimizacije u obitelji

Tablica 2 prikazuje prosječne vrijednosti rezultata djevojčica i dječaka dobivenih na skali samoprocjene različitih oblika viktimizacije u obitelji.

Tablica 2. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, minimum i maksimum rezultata na skali samoprocjene viktimizacije u obitelji

<i>oblik viktimizacije</i>	<i>spol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>TRt</i>
tjelesno kažnjavanje	dječaci	97	1.27	0.45	1-3
	djevojčice	127	1.31	0.96	1-3

tjelesno zlostavljanje	dječaci	96	1.06	0.28	1-3
	djevojčice	125	1.03	0.22	1-3
psihičko zlostavljanje	dječaci	97	1.17	0.41	1-3
	djevojčice	126	1.16	0.39	1-3
zanemarivanje	dječaci	97	1.27	0.44	1-3
	djevojčice	127	1.31	0.47	1-3

Legenda: N - broj sudionika

M - aritmetička sredina

SD - standardna devijacija

TRt - totalni raspon rezultata teoretski

Aritmetičke sredine su za pojedine oblike viktimizacije, kod oba spola, ne prelaze vrijednost od 1.31, što govori o tome da djevojčice i dječaci u prosjeku ne smatraju da su bili izloženi viktimizaciji u obitelji. Standardna devijacija je na uzorku djevojčica najveća kod samoprocjene tjelesnog kažnjavanja, što upućuje da se djevojčice najviše međusobno razlikuju u samoprocjenama tog vida viktimizacije. Na uzorku dječaka standardne devijacije su podjednake za sve oblike viktimizacije, a najmanja standardna devijacija, kod oba spola, dobivena je kod samoprocjene tjelesnog zlostavljanja.

6.4. Spolne razlike s obzirom na viktimizaciju u obitelji

Drugi problem bio je ispitati razlike između djevojčica i dječaka u samoprocjenama različitih oblika viktimizacije u obitelji. Iz rezultata, prikazanih u Tablici 4, vidimo da t-testom nije utvrđena značajna razlika u samoprocjenama različitih oblika viktimizacije između dječaka i djevojčica.

Tablica 3. Usporedba dječaka i djevojčica s obzirom na različite oblike viktimizacije

<i>oblik viktimizacije</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
tjelesno kažnjavanje	-0.37	222	.71
tjelesno zlostavljanje	0.91	219	.37
psihičko zlostavljanje	0.31	221	.76
zanemarivanje	-0.33	222	.74

** p<.01; * p<.05

6.5. Odnos činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju i samoprocjene viktimizacije u obitelji

Treći problem bio je ispitati povezanost činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju, kao i povezanost te dvije varijable sa samoprocjenama viktimizacije u obitelji. Usporedbom dječaka i djevojčica dobiveni su različiti obrasci povezanosti. Tako je povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju kod djevojčica pozitivna i umjerena ($r = 0.67$, $p < 0.01$), dok kod dječaka nije pronađena značajna povezanost ($r = 0.22$, $p > 0.05$) između istih varijabli.

U okviru trećeg problema ispitana je i povezanost između različitih oblika viktimizacije u obitelji i izloženosti i činjenja vršnjačkog nasilja. Kod oba su spola dobivene značajne pozitivne korelacije između izloženosti vršnjačkom nasilju i psihičkog zlostavljanja u obitelji (dječaci, $r = 0.24$; $p < 0.05$; djevojčice, $r = 0.21$; $p < 0.05$). Također, kod djevojčica je dobivena pozitivna korelacija između izloženosti vršnjačkom nasilju i zanemarivanju u obitelji ($r = 0.31$; $p < 0.01$). Varijabla činjenje vršnjačkog nasilja nije značajno povezana niti sa jednim oblikom viktimizacije u obitelji na uzorku dječaka, dok je na uzorku djevojčica ista varijabla pozitivno povezana sa psihičkim zlostavljanjem ($r = 0.20$; $p < 0.05$) i sa zanemarivanjem u obitelji ($r = 0.32$; $p < 0.01$).

7. RASPRAVA

Suprotno očekivanjima, nalazi ovog istraživanja nisu potvrdili postojanje razlika između djevojčica i dječaka u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Prema dobivenim rezultatima, nema razlike između djevojčica i dječaka niti u količini nasilnih postupaka koje doživljavaju od strane svojih vršnjaka, niti u njihovom nasilnom ponašanju prema vršnjacima, čime je prva hipoteza istraživanja opovrgnuta. Iako su u brojnim istraživanjima potvrđene spolne razlike u počinjenom i doživljenom vršnjačkom nasilju, neki autori (Prpić, 2006) smatraju da su iste rezultat tradicionalnih pogleda na problem vršnjačkog nasilja. Naime, nasilje među djecom se u ranijim istraživanjima uglavnom poistovjećivalo s fizičkim oblicima nasilnog ponašanja, svojstvenim muškom spolu, zbog čega se vršnjačko nasilje ispitivalo uglavnom na uzorcima dječaka. Međutim, iz razloga što je direktno agresivno ponašanje djevojčica nailazilo na društveno neodobravanje, djevojčice razvijaju skrivene, promatračima manje uočljive (ali za žrtvu ništa manje štetne) strategije nasilnog ponašanja (Osterman i sur. 1997; prema Šikić, 2005; Simmons, 2002; prema Prpić). Jedna od posljedica spomenutih tradicionalnih pogleda na isključivo „mušku“ agresivnost je nedovoljna osjetljivost instrumenata za mjerenje vršnjačkog nasilja da obuhvate teže uočljive, odnosno suptilnije obrasce agresivnog ponašanja, kojima su sklonije djevojčice. Prema tome,

stručnjaci smatraju kako nije sasvim opravdano zaključivati o spolnim razlikama pomoću ukupne mjere činjenja odnosno izloženosti vršnjačkom nasilju jer ispitivanja specifičnih oblika vršnjačkog nasilja ukazuju da i djevojčice i dječaci mogu biti agresivni, ali se međusobno razlikuju s obzirom na vrstu nasilnog ponašanja (Prpić, 2006; Underwood, 2004). U prilog navedenom govore i nalazi brojnih istraživanja da su dječaci skloniji fizičkim oblicima nasilnog ponašanja prema vršnjacima, dok djevojčice u većoj mjeri koriste indirektne oblike agresivnog ponašanja (Crick i Grotpeter, 1995, Crick i sur., 1997; Lagerspetz, Björkqvist i Peltonen; 1988; prema Popadić, 2009). Isto tako, istraživanja upućuju da su dječaci izloženiji fizičkim oblicima, a djevojčice indirektnim ili relacijskim oblicima vršnjačkog nasilja iz razloga što se uglavnom kreću u istospolnim vršnjačkim grupama (Underwood, 2004; Prpić, 2006; Marušić i Pavin Ivanec, 2008). Također, u nekim se istraživanjima ne pronalaze spolne razlike u ukupnoj izloženosti vršnjačkom nasilju, što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja, no kada se unutar istih ispituju različiti oblici izloženosti, uočava se da dječaci doživljavaju više fizičkog nasilja u odnosu na djevojčice (Scheithauer i sur., 2006). Nadalje, rezultati istraživanja nasilja među vršnjacima nisu konzistentni s obzirom na kulturalni kontekst u kojem se istraživanje odvija. Tako na primjer, rezultati istraživanja Tomada i Schneider (1997; prema Šikić) na uzorku predškolske i školske djece u Rusiji ne pokazuju razlike između djevojčica i dječaka niti u jednom obliku nasilnog ponašanja, dok isti autori na uzorku osnovnoškolske djece u Italiji pronalaze veći stupanj agresivnosti dječaka, s obzirom na tjelesnu, verbalnu te indirektnu agresiju.

Iako rezultati ovog istraživanja ne potvrđuju postojanje spolnih razlika, na osnovu njih ne možemo zaključivati i o odsutnosti razlika s obzirom na pojedine vrste vršnjačkog nasilja. Nekonzistentnost u dokazivanju spolnih razlika u vršnjačkom nasilju ukazuje na potrebu dodatnih ispitivanja što šireg spektra specifičnih nasilnih ponašanja koja bi omogućila jasnije dokaze o postojanju odnosno nepostojanju razlika između dječaka i djevojčica u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju.

Dobiveni rezultati ukazuju na pozitivnu povezanost izloženosti i činjenja vršnjačkog nasilja ($r = 0.67$; $p < 0.01$) kod djevojčica, dok na uzorku dječaka nije dobivena statistički značajna povezanost između te dvije varijable ($r = 0.23$; $p > 0.05$). Dobivena pozitivna povezanost kod djevojčica pokazuje da su one djevojčice koje češće doživljavaju nasilje, češće i same nasilne prema svojim vršnjacima i obratno. Povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju dokazana je i u prijašnjim istraživanjima (Olweus, 1998; Marušić i Pavin Ivanec, 2007), a djeca koja pripadaju toj kategoriji, nazivaju se provokativne žrtvame, agresivne žrtve ili žrtve/nasilnici. Iako u ovom istraživanju nije ispitivano vršnjačko

nasilje u kontekstu dviju temeljnih dimenzija agresivnosti, reaktivne i proaktivne agresije, sklonost djevojčica reaktivnom obliku agresije, dobivena u drugim istraživanjima (Ručević i Duvnjak, 2010), mogla bi poslužiti kao jedna od mogućih interpretacija dobivene povezanosti. Naime, prema nekim istraživanjima (Schwartz i sur., 1997; Pellegrini i sur., 1999; prema Popadić, 2009) kod učenika koji su i nasilnici i žrtve prevladavaju reaktivni oblici agresije. Također, reaktivna se agresija pokazala prediktorom viktimizacije u bliskim odnosima djevojčica (Ručević i Duvnjak, 2010). Reaktivna agresija označava onu izvršenu u afektu, bez obzira da li je podražaj ili ponašanje stvarno prijeteće ili ga osoba doživljava takvim. Prema tome, djevojčice su svojom sklonošću ka reaktivnim agresivnim postupcima također mogle utjecati na nasilna ponašanja drugih prema njima, čime se stvara krug nasilja te one postaju i nasilnici i žrtve. Međutim, na osnovu koeficijenta korelacije ne možemo izvoditi uzročno posljedična zaključivanja o tome jesu li nasilnim ponašanjima djevojčica prethodili nasilni postupci vršnjaka ili su one nekim svojim postupcima izazvale druge na isto ponašanje prema njima.

Iako je u ranijim istraživanjima (Olweus, 1998; Profaca, Puhovski i Luca Mrđen, 2005) utvrđeno da su dječaci u većoj mjeri provokativne žrtve nego djevojčice, u ovom istraživanju na uzorku dječaka nije dobivena statistički značajna povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju. Jedno od mogućih objašnjenja takvih rezultata je da dječaci koji su i nasilnici i žrtve ne govore lako o vlastitoj viktimizaciji zbog načina na koji su odgajani. Naime, dječake se kroz odgoj potiče na ponašanja koja u skladu sa muškom spolnom ulogom, a to su s jedne strane dominantnost, a s druge strane kontrola emocija (Keresteš, 2001). Uzimajući u obzir da dječaci koji su agresivni teže za moći i dominacijom (Olweus, 1998) moguće je pretpostaviti da isti neće lako priznati da su zlostavljani od strane vršnjaka.

Nadalje, još jedno od mogućih objašnjenja takvih rezultata je razlika u strukturi upitnika, korištenih u prijašnjim istraživanjima i upitnika korištenog u ovom istraživanju. Naime, *Upitnikom za djecu o odgojnim postupcima u obitelji i odnosima s vršnjacima*, korištenim u ovom istraživanju, ispituje se širok spektar različitih nasilnih ponašanja s obzirom na fizičko, verbalno, ekonomsko i elektronskog nasilje, relacijske oblike agresije te seksualno uznemiravanje u vršnjačkim odnosima. S druge strane, uvidom u sadržaj *Upitnika školskog nasilja* korištenog u mnogim istraživanjima u Hrvatskoj (Šimić, 2004; Profaca, Puhovski i Luca Mrđen, 2005; Buljan Flander, Durman Marijanović i Čorić Špoljar, 2005) uočavamo da unutar istog, za razliku od upitnika korištenog u ovom istraživanju, nisu ispitivani neki specifični oblici relacijske agresije poput kažnjavanja šutnjom, isključivanja iz

društva, kao ni oblici elektronskog nasilja. Naime, Campfieldova (2006) utvrđuje da su djevojčice u većoj mjeri provokativne žrtve elektronskog nasilja u odnosu na dječake. Također, već je spomenuto kako su prema nekim istraživanjima djevojčice češće izložene, ali i češće koriste indirektno oblike vršnjačkog nasilja. Stoga možemo pretpostaviti kako je različita struktura upitnika jedno od mogućih objašnjenja različitih rezultata ovog i drugih istraživanja.

Ranija su istraživanja ukazala da su djevojčice znatno manje spremne izvijestiti o vlastitim nasilnim ponašanjima što se jednim dijelom pripisivalo socijalnim faktorima odnosno društvenim normama o shvaćaju ženskog spola kao nježnijeg i manje nasilnog (Eslea i sur., 2004; prema (Marušić i Pavin Ivanec, 2007). Međutim, uzimajući u obzir rezultate ovog, ali i drugih istraživanja koja nisu potvrdila postojanje spolnih razlika u vršnjačkom nasilju, možemo pretpostaviti da je sve veći naglasak na jednakosti spolova u socioekonomskom statusu utjecao na svojevrsno redefiniranje tradicionalnih pogleda na agresiju kao isključivo mušku osobinu te su mlađe generacije djevojaka slobodnije govoriti o vlastitoj agresivnosti. U prilog tome govore i podaci o većem porastu fizičkog nasilja i antisocijalnog ponašanja kod djevojčica nego dječaka, kao i istraživanja o nasilnom ponašanju djevojaka u partnerskim vezama (Obeidallah i Earls, 1999; prema Underwood, 2001; Ajduković, Ručević i Šincek, 2007; prema Ručević, 2010)

Uzimajući u obzir činjenicu o nedovoljnoj istraženosti nasilja među djevojčicama (Prpić, 2006), kao i rezultate ovog istraživanja, nije sasvim opravdano izvoditi zaključke kako su dječaci ili djevojčice agresivniji spol.

Ispitivanje spolnih razlika u samoprocjenama viktimizacije u obitelji upućuje da se dječaci ne razlikuju statistički značajno od djevojčica u samoprocjeni iskustva različitih oblika viktimizacije u obitelji, čime nije potvrđena hipoteza da će se dječaci u većoj mjeri percipirati žrtvama tjelesnog kažnjavanja, tjelesnog zlostavljanja, psihičkog zlostavljanja te zanemarivanja. Iako naši rezultati nisu u skladu s rezultatima drugih istraživanja u Hrvatskoj (Profaca, 2008; Ručević, 2010), treba napomenuti da nalazi studija nisu jednoznačni glede varijable spola djeteta kao rizičnog faktora za zlostavljanje i zanemarivanje od strane članova obitelji.

Rezultati istraživanja Pećnik (2003) dobiveni metodom retrospektivnog iskaza na uzorku studenata, upućuju da su dječaci i djevojčice jednako izloženi riziku od slabijeg tjelesnog kažnjavanja. Te nalaze potvrđuju i neka druga istraživanja (Pleše, 2003; Barnett i sur., 1997, Ross, 1996; prema Pećnik, 2003). Također, Finkelkor (2005) ne pronalazi spolne razlike u tjelesnom, psihičkom zlostavljanju te zanemarivanju djece u obitelji. Slične rezultate

dobivaju i Kesner, Bingham i Kwon (2009) te Romito i Grassi (2007) koji također ne pronalaze spolne razlike u samoprocjenama tjelesnog i psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja. Black, Smith Slep i Heyman (2001; prema Ždero, 2005) pregledom gotovo tri stotine stručnih članka identificiraju velik broj mogućeg rizičnih čimbenika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, međutim spol se djeteta nije pokazao jednim od njih. Sukladno tome, Hart i sur. (1996; prema Ždero, 2005) među prijavljenim slučajevima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja ne nalaze spolne razlike. Iako su nalazi prethodno navedenih istraživanja u skladu s rezultatima ovog istraživanja, stručnjaci upozoravaju na opreznost prilikom usporedbe podataka različitih istraživanja. Naime, još uvijek ne postoji konsenzus oko operacionalizacije konstrukta zlostavljanja i zanemarivanja, kao ni standardizirane mjere viktimizacije djece (Ždero, 2005; Ručević, 2010).

Bitno je napomenuti da na osnovu ovih rezultata ne možemo sa sigurnošću govoriti o stvarnoj razlici između dječaka i djevojčica u viktimizaciji u obitelji iz razloga što se radi o samoprocjenama na temelju samo jedne čestice odnosno globalnog indikatora („Smatraš li da si u obitelji doživio...?“). Time je također dodatno otežano vršiti usporedbe s drugim istraživanjima, u kojima su pitanja o viktimizaciji u obitelji uglavnom bihevioralno određena. Iz navedenog je evidentno kako su rezultati o izloženosti pojedinim oblicima viktimizacije u ovom istraživanju jednim dijelom ovisili o individualnim interpretacijama odnosno definicijama pojmova tjelesno kažnjavanje, tjelesno zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, zanemarivanje. Tako na primjer, za nekoga se tjelesno zlostavljanje može odnositi isključivo na teže tjelesne povrede ili grube oblike tjelesne agresije. Dodatni problem moglo je biti razlikovanje pojmova tjelesnog kažnjavanja od tjelesnog zlostavljanja u smislu da se možda djeca koja su tjelesno zlostavljana radije odlučuju za pojam kažnjavanje jer sam pojam zlostavljanje podrazumijeva veću težinu i ozbiljnost. Nadalje, pitanje je koliko su pojmovi *psihičko* i *zanemarivanje* poznati učenicima sedmih razreda osnovne škole odnosno koliko su podložni vlastitim individualnim interpretacijama. Kesner, Bingham i Kwon (2009) navode kako je pojam zanemarivanja podložniji subjektivnoj interpretaciji od pojma tjelesnog zlostavljanja. U skladu s tim nameće se pitanje što djeca te dobi smatraju pod zanemarivanjem odnosno definiraju li zanemarivanje isključivo u terminima nezadovoljenih emocionalnih potreba. Možemo pretpostaviti kako se uslijed neodlučnosti u definiranju pojmova djeca radije odlučuju za socijalno poželjne odgovore, s obzirom da se radi o izrazito osjetljivoj problematici.

Iz navedenog možemo pretpostaviti kako su individualne razlike u interpretiranju oblika viktimizacije u kombinaciji sa idealizacijom članova svoje obitelji, kao obrambenog

mehanizma u nošenju s traumom zlostavljanja, neki od faktora koji su mogli utjecati na smjer rezultata ovog istraživanja.

U okviru ovog istraživanja ispitana je i povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju s različitim oblicima viktimizacije u obitelji. Dobivena je slaba, ali pozitivna povezanost između činjenja vršnjačkog nasilja i psihičkog zlostavljanja ($r = 0.20$; $p < 0.05$) te između činjenja i zanemarivanja ($r = 0.32$; $p < 0.01$) kod djevojčica. Izloženost vršnjačkom nasilju kod djevojčica je također pozitivno povezana sa psihičkim zlostavljanjem ($r = 0.21$; $p < 0.05$) i sa zanemarivanjem ($r = 0.31$; $p < 0.01$). Prema tome, one djevojčice koje su češće izložene nasilnim postupcima od strane vršnjaka češće smatraju da su u obitelji izložene psihičkom zlostavljanju, ali i zanemarivanju. Isto tako one djevojčice koje su češće nasilne prema svojim vršnjacima češće smatraju da su doživjele psihičko zlostavljanje i zanemarivanje u obitelji. Na uzorku dječaka dobivena je slaba pozitivna povezanost između izloženosti vršnjačkom nasilju i samoprocjene psihičkog zlostavljanja u obitelji ($r = 0.24$; $p < 0.05$) što znači da se oni dječaci koji su češće izloženi vršnjačkom nasilju, češće smatraju žrtvama psihičkog zlostavljanja u obitelji. Dobiveni rezultati su u skladu sa podacima iz literature o povezanosti vršnjačkog nasilja i iskustva viktimizacije u obitelji (Perry, Hodges i Egan, 2001; prema Finkelhor, 2005). Farrington (1991; prema Baldry, 2003) pronalazi da djeca koja su nasilna prema svojim vršnjacima, ali i žrtve vršnjačkog nasilja, imaju roditelje koji su nasilni prema njima. Sukladno tome, prema Kocijan - Hercigonji i Hercigonji - Novković (2009) dijete koje je zlostavljano od strane članova obitelji nerijetko okrivljuje sebe za takve postupke drugih, te kasnije funkcionira iz pozicije žrtve ili se identificira sa ulogom zlostavljača jer je to jedini način funkcioniranja koji je naučilo. Jedno od objašnjenja je da djeca koja su izložena viktimizaciji u obitelji imaju poteškoća sa točnom interpretacijom namjera drugih zbog čega u većoj mjeri procjenjuju postupke drugih kao neprijateljske te nasilno reaguju (Pine i sur. 2005; Pollak Cicchetti, Hornung i Reed, 2000; prema Cullerton-Sen i sur., 2008). S druge strane, Puhovski (2002; prema Šimić, 2004) navodi kako uslijed izloženosti različitim oblicima zlostavljanja kod djeteta dolazi do straha, depresije i smanjenja samopoštovanja, što može dovesti izoliranja djeteta od grupe vršnjaka, a time se povećava vjerojatnost da ono postane žrtvom vršnjačkog nasilja. Međutim, na osnovu rezultata ovog istraživanja ne možemo zaključivati je li činjenje i izloženost nasilju kod djevojčica posljedica ili uzrok viktimizacije u obitelji, ili su na taj odnos djelovale neke, nama nepoznate, medijatorske varijable. Jedno od mogućih objašnjenja zašto nije potvrđena hipoteza o povezanosti činjenja nasilja i izloženosti viktimizaciji kod dječaka je da se oni dječaci koji doživljavaju nasilje kod kuće identificiraju sa ulogom zlostavljača, to im je ponašanje poznato

i moguće je da ga ne doživljavaju kao zlostavljanje već ga smatraju normalnim tijekom razvoja.

7.1. Metodološki nedostaci i implikacije za buduća istraživanja

Na kraju moramo spomenuti i metodološke nedostatke provedenog istraživanja. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku što ograničava mogućnost generalizacije dobivenih rezultata. Također, na smanjenu mogućnost generalizacije rezultata dodatno utječe selekcija unutar već prigodnog uzorka. Naime, u istraživanju su samo sudjelovala djeca čiji su roditelji dali svoj pristanak na sudjelovanje, dok ostala djeca, čiji roditelji ili nisu pristali ili se uopće nisu izjasnili oko sudjelovanja, nisu mogla biti uključena u istraživanje. Moguće je da je takva selekcija sudionika utjecala na rezultate ovog istraživanja, no ne možemo znati u kojem smjeru. Nadalje, u istraživanju je korištena metoda samoprocjene, uz koju se općenito veže problem iskrenosti sudionika. S obzirom da se u ovom istraživanju radilo o vrlo osjetljivoj tematici odnosno izvještavanju o vlastitim nasilnim postupcima prema drugima, ali i izloženosti nasilju od strane vršnjaka te samoprocjeni viktimizacije u obitelji, dodatno naglašava mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora.

Isto tako, izloženost različitim oblicima viktimizacije djece u obitelji mjerena je pomoću globalnog indikatora („Smatraš li da si u svojoj obitelji doživio...?“) što znači da su na rezultate mogli utjecati različiti načini na koje sudionici definiraju tjelesno kažnjavanje, tjelesno zlostavljanje, psihičko zlostavljanje i zanemarivanje. Također, iako je sudionicima objašnjen razlog šifriranja upitnika, moguće je da je isto ipak utjecalo na osjećaj anonimnost prilikom odgovaranja, a posljedično na njihovu iskrenost prilikom odgovaranja. Iako je istraživanje provedeno u dva navrata kako bi se neželjeni efekti umora i pada motivacije sudionika sveli na najmanju moguću razinu, ne možemo potpuno isključiti mogućnost utjecaja istih, što je moglo rezultirati nasumičnim odgovaranjem sudionika. U prilog tome, govori i velik broj čestica na koje su sudionici propustili odgovoriti na skalama činjenja i izloženosti nasilju, čime je smanjen ukupan broj sudionika čiji su odgovori uključeni u daljnju obradu podataka.

S obzirom da istraživanja koja ispituju spolne razlike u izloženosti i činjenju vršnjačkog nasilja ne pružaju jednoznačne rezultate, nadamo se da je ovo istraživanje na neki način dalo svoj doprinos u shvaćanju vršnjačkog nasilja kao fenomena koji nije isključivo zastupljen među dječacima.

Budući da se ovim istraživanjem nisu ispitivale spolne razlike s obzirom na različite oblike vršnjačkog nasilja, bilo bi interesantno u budućim istraživanjima provjeriti razlikuju li

se djevojčice i dječaci u izloženosti i činjenju vršnjačkog nasilja s obzirom na indirektne, fizičke i druge oblike nasilnih ponašanja. Što se tiče samoprocjene viktimizacije u obitelji buduća bi istraživanja mogla provjeriti postoji li povezanost između viktimizacije mjerene pomoću globalnog indikatora i mjera koje sadrže bihevioralno određena pitanja.

8. ZAKLJUČAK

Prvi problem istraživanja bio je ispitati spolne razlike u činjenju i izloženosti vršnjačkom nasilju. Rezultati istraživanja pokazali su da se djevojčice i dječaci ne razlikuju statistički značajno niti u činjenju, niti u izloženosti vršnjačkom nasilju.

Drugi problem bio je provjeriti razlikuju li se dječaci i djevojčice u samoprocjeni viktimizacije u obitelji. Nije dobivena statistički značajna razlika u samoprocjenama tjelesnog kažnjavanja, tjelesnog zlostavljanja, psihičkog zlostavljanja te zanemarivanja s obzirom na spol.

Treći problem bio je provjeriti povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju te samoprocjene viktimizacije u obitelji kod dječaka i djevojčica. Dobivena je umjereno pozitivna povezanost između činjenja i izloženosti vršnjačkom nasilju kod djevojčica, dok na uzorku dječaka nije pronađena povezanost tih dviju varijabli. Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje pozitivno su povezani sa činjenjem i sa izloženosti vršnjačkom nasilju kod djevojčica. Na uzorku dječaka dobivena je pozitivna povezanost između izloženosti vršnjačkom nasilju i samoprocjene psihičkog zlostavljanja u obitelji.

9. LITERATURA:

- Ajduković, M. i Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 3, 269-276.
- Baldry, A. C. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse and Neglect*, 27 (7), 713-732.
- Baldry, A.C. i Winkel, F.W. (2004). Mental and Physical Health of Italian Youngsters Directly and Indirectly Victimized at School and at Home. *International Journal of Forensic Mental Health*, 3 (1), 77-91.
- Buljan Flander, G i Čosić, I. (2003). Simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Medix*, 51, 122-124.
- Buljan Flander, G i Čosić, I. (2004). Nasilje među djecom. *Medix*, 52, 122-124.
- Buljan Flander, G., Durman Marijanović, Z. i Čorić Špoljar, R. (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost u školi. *Društvena istraživanja*, 16 (87-88), 157-174.
- Čorić, V. i Buljan Flander, G. (2008). Zanemarivanje djece - rizični čimbenici, posljedice, uloga liječnika i mogućnosti prevencije. *Paediatrica Croatica*, 52, 29-33.
- Čosić, I., Buljan Flander, G i Karlović, A. (2002). Povezanost zlostavljanja u djetinjstvu i nekih aspekata psihičkog funkcioniranja, *Suvremena psihologija* 5 (2), 191-205.
- Campfield, D. C. (2006). *Cyberbullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victim, and bully/victim*. Master of Arts Dissertation. Montana: The University of Montana.
- Cullerton-Sen, C., Cassidy, A.R., Murray-Close, D., Cicchetti, D., Crick, N.P. i Rogosch, F.A. (2008). Childhood Maltreatment and the Development of Relational and Physical Aggression: The Importance of a Gender-Informed Approach. *Child Development*, 79 (6), 1736 – 1751.
- Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H. i Hamby, S.L. (2005). The victimization of Children and Youth: A comprehensive, National Survey. *Child maltreatment*, 10 (1), 5-25.

- Gershoff, E.T. (2002). Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review. *Psychological Bulletin*, 128 (4), 539–579.
- Kesner, J. E., Bingham, G.E. i Kwon, A. (2009). Child Maltreatment in United States: An Examination of Child Reports and Substantiation Rates. *International Journal of Children's Rights*, 17, 433–444.
- Keresteš, G. (2001). Spol roditelja te dob i spol djeteta kao odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena istraživanja*, 1 (2), 7-24.
- Klarin, M. (2002). Dimenzije roditeljstva kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja*, 4-5 (60-61), 805-822.
- Knezović, D. i Buško, V. (2007). Percipirano roditeljsko ponašanje i različiti aspekti agresivnog ponašanja djece osnovnoškolske dobi, *Odgojne znanosti*, 9 (1), 91-106.
- Kocijan - Hercigonja, D. i Hercigonja - Novković, V. (2009). Djeca, mladi i nasilje u obitelji, *Medicus*, 18 (2) 181 – 184.
- Miljević-Ridički, R. (1995). Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. *Društvena istraživanja*, 4 (4-5), 18-19.
- Marušić, I. i Pavin Ivanec, T. (2007). Praćenje nasilja u osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 15-19.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga
- Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2003). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.
- Popadić, D., i Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji: oblici i učestalost. *Psihologija*, 40, 309-328.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Profaca, B., Puhovski, S. i Luca Mrđen, J. (2006). Neke karakteristike provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. *Društvena istraživanja*, 3 (83), 575-590.
- Profaca, B. (2008). *Izloženost traumatskim događajima u djetinjstvu i psihosocijalno funkcioniranje mladih*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Prpić, I. (2006). Vršnjačko nasilje među djevojčicama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (2),

315-330.

- Ručević, S. i Duvnjak, I. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*, 19 (1) 103-121.
- Romito, P. i Grassi, M. (2007). Does violence affect one gender more than other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science and Medicine*, 65, 1222-1234.
- Ručević, S. (2010). *Odnos viktimizacije, antisocijalnog ponašanja i psihopatskih osobina kod mladica i djevojaka*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. i Jugert, P. (2006). Physical, Verbal, and Relational Forms of Bullying Among German Students: Age Trends, Gender Differences and Correlates. *Aggressive Behaviour*, 32, 261-275.
- Sesar, K. (2009). Spolno zlostavljanje djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (3), 615-633.
- Sesar, K i Sesar, D. (2008). Zanemarivanje-definiranje, rizični čimbenici i posljedice za psihološki razvoj djeteta. *Magistra Iadertina*, 3 (3), 83-93.
- Straus, M. A., i Field, C. J. (2003). Psychological Aggression by American Parents: National Data on Prevalence, Chronicity, and Severity, *Journal of Marriage and Family*, (65), 795-808
- Šikić, S. (2005). *Povezanost stavova prema agresivnosti i agresivnog ponašanja djece osnovnoškolske dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Šimić, N. (2004). *Doprinos istraživanju pojavnost nasilja među djecom u školi*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Underwood, M. K. (2004). Gender and Peer Relations: Are the Two Gender Culture Really All That Different? U: Kupersmidt, J. B. i Dodge, K. A. (Ur.), (2004). *Peer relations: From development to intervention*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Vasta, R, Haith, M. M & Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
- Wolke, D, Woods, S, Stanford, K & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92 (4), 673-696.
- Ždero, V. (2005). Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12 (1), 145-172.